

Науковий журнал «Економіка: проблеми теорії та практики». Випуск 261.

к.е.н., доц. Соляник Л.Г., Гостра А.М.

Національний гірничий університет

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. Досліджено основні підходи до аналізу конкурентоспроможності підприємств. Удосконалено методичні підходи до комплексної оцінки фінансової складової конкурентоспроможності металургійних підприємств.

Ключові слова: фінансові аспекти, конкурентоспроможність, методики оцінки, інтегральний показник.

Вступ. Однією з основних галузей економіки України, що визначає рівень її економічного зростання, є металургійна галузь, що зорієнтована на зовнішній ринок. Так, в умовах глобалізації виробництва та торгівлі, питома вага споживання металопродукції у рамках країни складає приблизно 23, 73%, тобто решта іде на експорт. Як наслідок, перспектива розвитку галузі визначається кон'юнктурою світового ринку металу, рівня конкуренції на цьому ринку, а також рівня конкурентоспроможності металопродукції вітчизняних виробників. Отже, критерієм адаптації металургійного підприємства до ринкових умов господарювання є рівень конкурентоспроможності.

За цих умов особливого значення набуває проблема підтримки на необхідному рівні та підвищення конкурентоспроможності металургійних підприємств, що можливо лише за умов ефективного стратегічного управління. Саме стратегічне управління конкурентоспроможністю є дієвим

важелем виживання підприємств у ринкових умовах та визначним критерієм у конкурентній боротьбі.

Постановка завдання. Сьогодні основним аспектам та особливостям управління конкурентоспроможністю промислового підприємства приділяється особлива увага.

Питання управління конкурентоспроможністю та її фінансового забезпечення висвітлені в працях таких вітчизняних вчених: Батурова А.В., Буркинського Б.В., Віханського О.С, Зулькарнаева І.У., Немцова В.Д., Савчука С.І, Фатхутдінова Р.А. та інших. Незважаючи на це, слід констатувати, що виконані дослідження та розробки не дають відповіді на цілий ряд теоретико - методичних і практичних питань, не завжди можуть бути ефективним інструментом при прийнятті управлінських рішень щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств на зовнішніх і внутрішніх ринках. Необхідним є подальше удосконалення форм, принципів та методів розробки наукових підходів, моделей та практичних рекомендацій відносно управління та оцінки конкурентоспроможності підприємства з метою зміцнення його позицій на ринку. Аналіз існуючих методичних підходів щодо оцінки конкурентоспроможності підприємств показав, що питанням її фінансової складової майже не приділяється уваги.

Метою досліджень, результати яких представлено в даній статті, є вдосконалення методичних підходів до комплексної оцінки фінансової складової конкурентоспроможності металургійних підприємств.

Результати досліджень. Оцінка конкурентоспроможності є важливим аспектом управління конкурентоспроможністю підприємства, адже дозволяє йому вирішити цілий ряд важливих питань: визначити своє положення на ринку, розробити концепцію виходу підприємств на нові ринки збуту, створити стратегічні заходи ефективного управління, тощо. Все це можливо

лише за наявності об'єктивних методик оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств.

Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств можна розділити на групи, в основу яких покладені наступні теорії: теорія порівняльних переваг, теорія рівноваги фірми, теорія ефективної конкуренції, теорія якості товару та матричні методи. Сутність кожного із цих підходів, а також переваги та недоліки їх використання відображені у таблиці 1.

Таблиця 1 – Огляд основних методів до оцінки конкурентоспроможності підприємств

Теорія, що покладена в основу методу та його сутність	Вади	Переваги
Теорія порівняльних переваг: базується на оцінці порівняльних переваг фірми по відношенню до її основних конкурентів.	Складність виміру порівняльних переваг фірм.	Метод включає досить широкий спектр чинників, серед яких: норма прибутку, рівень продаж, частка ринку, тощо.
Теорія рівноваги фірми: визначається наявністю у виробника факторів, що можуть бути використані з вищою ніж у конкурента продуктивністю.	Відповідність теорії умовам досконалої конкуренції, яка не відповідає сучасним реаліям ведення господарства у країні.	Можливість вибору тих факторів, що можуть бути використані виробником з кращою, ніж, у конкурентів продуктивністю.
Теорія ефективної конкуренції: конкурентоспроможність підприємства буде тим вище, чим впевненіші їх позиції на ринку.	Не враховує показники екологічності, соціальної ефективності, іміджу.	Дає змогу зробити висновки щодо окремих окремих напрямків господарської діяльності підприємства.
Теорія якості товару: дослідження особливостей ринку кожного продукту.	Метод не враховує ефективності виробничої діяльності підприємства і доцільний лише для тих підприємств, що виробляють один вид продукції	Простота і наочність оцінки.
Матричні методи: розгляд процесів конкуренції у динаміці, що дозволяє провести якісний	Наочність результатів забезпечується за рахунок спрощеного розрахунку,	Дозволяє успішно визначити позиції товару на ринку і перспективи

аналіз конкурентних переваг.	що зменшує його точність.	розвитку у відповідності до життєвого циклу.
------------------------------	---------------------------	--

Отже, серед існуючих методів оцінки конкурентоспроможності фінансовим аспектами майже не приділяється увага. На нашу думку, саме інтегральна оцінка конкурентоспроможності металургійних підприємств є визначальною в процесі стратегічного управління суб'єктом господарювання: вона дозволяє підприємству визначити своє положення на металургійному ринку, розробити стратегічні заходи ефективного управління, скласти програми виходу підприємства на нові ринки збуту, тощо.

Для інтегральної оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств металургійної галузі, пропонується враховувати три показника, що дозволяє оцінити конкурентоспроможність підприємства за різними напрямками діяльності і разом дають цілісне уявлення про її стан (рис.1):

1) комплексний показник рівня задоволення вимог ринку, який відображає вплив чинників внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємств на ринку металопродукції.; цей показник дозволяє визначити необхідний об'єм конкурентоспроможної продукції, який виробник повинен запропонувати на ринок, із властивостями, що задовольняють потреби споживача;

2) комплексний показник науково – технічного та організаційного рівня виробництва відображає потенційні можливості підприємства, ефективність виготовлення виробу на основі якісних показників: сукупні витрати на виробництво товару, показників сервісу продукції, корисного ефекту виробу;

3) комплексний показник результатів фінансово – господарської діяльності, що показує продуктивність використання ресурсів і можливість фінансового забезпечення конкурентоспроможності підприємств; дозволяє здійснювати оптимальний розподіл обмежених фінансових ресурсів з метою

підвищення конкурентоспроможності металургійних підприємств.

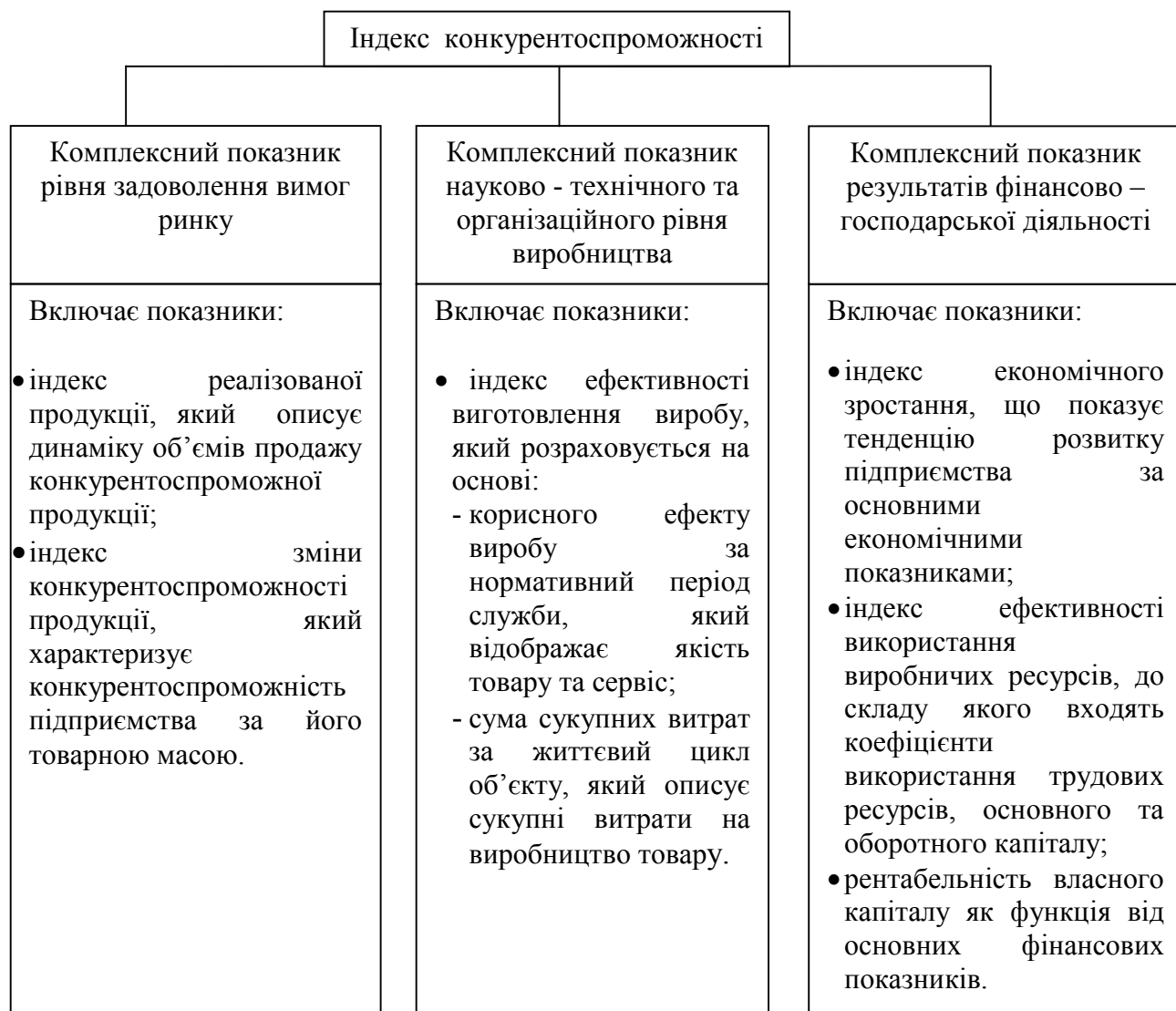

Рисунок 1 – Схема розрахунку інтегрального індексу конкурентоспроможності

Запропонована у роботі схема інтегральної оцінки конкурентоспроможності, що є результатом синтезу існуючих методик щодо визначення рівня конкурентоспроможності дозволяє провести її комплексну оцінку з урахуванням особливостей підприємств металургійної галузі.

Зупинимося більш детально на фінансовій складовій оцінки як визначного критерію управління конкурентоспроможністю.

Критерієм фінансової складової конкурентоспроможності доцільно обрати показник рентабельності власного капіталу, оскільки цей показник відображає можливість нарощування капіталізації та інноваційного фінансування за рахунок власних фінансових ресурсів.

Встановлення залежності рентабельності власного капіталу від фінансових чинників здійснено за регресійною моделлю, у якій факторні фінансові показники відбираються на основі результатів кореляційного аналізу з метою виключення дублювання їх впливу на результативний показник.

Для дослідження взято основні фінансові коефіцієнти, які найбільш узагальнено й комплексно характеризують фінансовий потенціал металургійних підприємств. Перелік підприємств, що брали участь у дослідженні був сформований на основі лідерів із виробництва сталевих труб. До нього увійшли: Нижньодніпровський трубопрокатний завод (НТЗ), Харцизький трубний завод (ХТЗ), Новомосковський трубний завод (НМТЗ), Дніпропетровський трубний завод (ДТЗ), Луганський трубний завод (ЛТЗ), Труболіт (ТР).

Розрахунки фінансових показників за вказаною групою металургійних підприємств проведено на основі фінансової звітності, представленої Агентством з розвитку інфраструктури фондового ринку[8].

Для відбору показників, які увійшли до кінцевої регресійної моделі визначення фінансової складової конкурентоспроможності металургійних підприємств пропонується побудувати матрицю парних коефіцієнтів кореляції показників фінансово-господарської діяльності підприємств, що беруть участь у дослідженні. На основі розрахунку щільності зв'язку між обраними для аналізу показниками та кореляції між цими фінансовими показниками і рентабельністю власного капіталу, було визначено факторні чинники для регресійної моделі визначення рівня фінансової складової

конкурентоспроможності металургійних підприємств. Відкидаються ті показники, що мають найсильніший зв'язок між собою і найслабший із результативним показником рентабельності власного капіталу.

Для формування набору чинників, що впливають на фінансову складову конкурентоспроможності ми взяли основні показники, що характеризують:

- структуру капіталу (коефіцієнт автономії, коефіцієнт маневреності);
- оборотність (оборотність запасів, дебіторської та кредиторської заборгованості, оборотність активів);
- ліквідність (коефіцієнт загальної, миттєвої та абсолютної ліквідності);
- економічну ефективність (фондовіддача і частка залишкової вартості);
- фінансову стійкість (важіль, що розраховується як відношення власного капіталу до різниці між валютою балансу та власним капіталом).

З метою удосконалення методики відбору факторних показників, що увійдуть до остаточної регресійної моделі, була розрахована обернена кореляційна матриця, на основі якої визначено коефіцієнти значимої кореляції, що відображають щільність зв'язку між окремим факторним показником та рентабельністю власного капіталу.

Вихідні дані, що були використані для побудови регресійної моделі представлені у таблиці 2.

Таблиця 2 – Вихідні дані для побудови регресійної моделі залежності рентабельності власного капіталу конкурентоспроможності підприємств металургійної галузі від фінансових коефіцієнтів

№	Показники фінансового стану					
Показник	Рентабельність власного капіталу	Частка залишкової вартості основних засобів	Фондовіддача	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Оборотність дебіторської заборгованості	Коефіцієнт фінансової залежності
НТЗ 2007	0,238	0,773	3,210	0,017	2,396	1,975
НТЗ 2008	-0,060	0,683	4,157	0,180	1,700	2,578
ХТЗ 2007	0,302	0,727	4,751	2,395	3,200	1,479
ХТЗ 2008	0,559	0,950	4,368	0,003	0,917	1,570
НМТЗ 2007	0,253	0,717	6,112	0,033	3,038	2,082
НМТЗ 2008	-0,458	0,690	7,462	0,074	1,454	4,163
ДТЗ 2007	-0,064	0,317	8,642	0,011	3,920	3,390
ДТЗ 2008	-0,297	0,639	1,598	0,005	3,611	2,610
ЛТЗ 2007	0,002	0,438	5,355	0,003	7,924	1,706
ЛТЗ 2008	-3,251	0,444	8,766	0,005	1,927	19,142
ТР 2007	0,105	0,324	10,919	0,154	1,932	1,202
ТР 2008	0,020	0,557	0,783	0,007	4,437	1,061

Для побудови регресійної моделі рентабельності власного капіталу підприємств металургійної галузі та визначення остаточних факторних показників було перевірено їх адекватність функції за допомогою критерію Фішера, який становив 35,32 (більший за нормативне значення, що говорить про адекватність функції) та значення статистики Ст'юдента. Встановлено, що з великої кількості показників до кінцевої моделі увійшли лише показник

структури капіталу (фінансової залежності) та показник зносу основних фондів.

Таким чином, отримана модель має наступний вигляд (формула 1)

$$F (P_{вк}) = 1,845 * K_{зал} - 16,394 * ZB_{оз} + 0,607 \quad (1)$$

Отже, отримана у ході дослідження економіко – математична регресійна модель залежності рентабельності власного капіталу як фінансової складової конкурентоспроможності металургійних підприємств від основних показників фінансової діяльності показує обернену залежність між часткою залишкової вартості основних засобів та рентабельністю власного капіталу. Отже, з метою підвищення конкурентоспроможності металургійного підприємства, слід першочергову увагу приділяти оновленню основних фондів та модернізації виробництва.

Отримана функція дає нам можливість управляти рівнем рентабельності власних коштів за рахунок зміни значення зношеності основних фондів: збільшення частки залишкової вартості основних засобів на 1% призведе до зменшення рентабельності власного капіталу на 16, 39%. Таким чином, за рахунок зміни значення результативного показника рентабельності власного капіталу ми маємо можливість впливати на рівень конкурентоспроможності, який відображає комплексний показник оцінки фінансової складової конкурентоспроможності металургійних підприємств (формула 2)

$$I_{к} = \sqrt{\left(1 + \frac{I_{ep}}{I_{eep}}\right)^2 + \left(1 + \frac{I_{ef}}{I_{eef}}\right)^2 + \left(1 + \frac{P_{вк}}{P_{евк}}\right)^2} \quad (2)$$

де I_{ep} – індекс економічного росту

I_{ef} – індекс ефективності використання ресурсів

$P_{вк}$ – рентабельність власного капіталу

I еер, I ееф, Рвк – еталонні значення відповідних показників

Представлений комплексний показник розраховується методом середньозважених величин. Визначення одиничних показників по кожній групі експертним шляхом є доволі трудомістким і суб'єктивним методом розрахунку. Саме тому оцінка одиничних показників, що увійшли до розрахунку комплексного, здійснюється методом порівняння цих значень із еталонними.

Враховуючи значну залежність металургійної промисловості від світової кон'юнктури ринку, за еталонні значення доцільно брати апробовані світовою практикою оптимальні значення відповідних показників або показники по аналогічним підприємствам – світовим лідерам у сегменті виробництва сталевих труб.

Висновки. У ході дослідження існуючих методичних підходів щодо оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств було виявлено, що відсутній комплексний підхід до її оцінки. Крім того, існуючі методики основані переважно на експертних оцінках, а питанням фінансової складової оцінки рівня конкурентоспроможності приділяється мало уваги. З метою удосконалення методичних підходів оцінки конкурентоспроможності металургійних підприємств, запропонована інтегральна оцінка рівня конкурентоспроможності, що базується на показниках відповідності вимогам ринку, науково – технічного рівня виробництва та його фінансово – господарської діяльності. Для управління конкурентоспроможністю на основі фінансової складової, проведена вартісна оцінка рівня конкурентоспроможності основних підприємств металургійної галузі. У ході дослідження визначено взаємозв'язок рентабельності власного капіталу від основних фінансових показників, що були відібрані на основі кореляційного аналізу.

Запропонований у роботі інтегральний показник оцінки фінансової

складової конкурентоспроможності металургійних підприємств базується на показниках: індекс економічного росту, індекс ефективності використання ресурсів, рентабельність власного капіталу. Методика розрахунку цих показників вважається загальновідомою, а визначення їх еталонних значень є предметом подальших наукових розробок.

Отримана модель рентабельності власного капіталу підприємств металургійної галузі дає нам змогу зробити висновки про те, що основними складовими підвищення рівня конкурентоспроможності металургійних підприємств України має бути: розробка програм щодо залучення капіталовкладень з метою оновлення основних фондів; використання моделей, що дозволяють проводити аналіз перспектив розвитку виробничих потужностей; удосконалення амортизаційної політики підприємства в умовах застарілої технічної бази та високого ступеню зносу металургійного обладнання.

В умовах глобалізації виробництва та торгівлі, а також створення економіки, інтегрованої у світове господарство, першочерговим завданням товаровиробників має бути формування такої політики підприємства, яка б забезпечувала максимально ефективне управління його конкурентоспроможністю. Використання інтегральної оцінки рівня конкурентоспроможності металургійних підприємств та аналіз її фінансової складової дозволить виробникам приймати ефективні тактичні й стратегічні рішення, зорієнтовані передусім на вимоги ринку, споживача та потенціал підприємства, що у майбутньому має забезпечити підвищення рівня їх конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бринк И.Ю., Савельева Н.А. Бизнес-план предприятия. Теория и практика / Серия «Учебники, учебные пособия». Ростов н/Д: Феникс, 2002. – 384 с.
2. Горяінова С.Б. Роль стратегічного управління у підвищенні конкурентоспроможності металургійних підприємств//Актуальні проблеми економіки – 2009.- №5(95). – С. 130-135.
3. Мартиненко В.П. Методи оцінки конкурентоспроможності суб'єктів господарювання // Формування ринкових відносин в Україні – 2008.- №10(89). – С. 42-45.
4. Савчук С.И. Основы теории конкурентоспособности/ Монография/ Под научной ред. академика НАН Украины Б.В.Буркинського.- Мариуполь : Издательство «Рената», 2007.
5. Фатхутдинов Р.А. Стратегический менеджмент: Учебник. — 7-е изд., испр. и доп. М.: Дело, 2005. — 448 с.
6. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 312 с.
7. Яшин Н.С. Конкурентоспособность промышленного предприятия: методика, оценка, регулирование. Саратов. Издательский центр СГЭА. 1997.
8. Система розкриття інформації //[Електронний ресурс]/ Спосіб доступу: <http://www.smida.gov.ua>.
9. Сайт огляду основних тенденцій розвитку металургійної галузі країн//[Електронний ресурс]/ Спосіб доступу: <http://www.metaltorg.ru/analytics>.